

Oponentský posudok

Na habilitačnú prácu

Autor: Mgr. Peter Himič, PhD.

Názov: Súbor umenovedných štúdií o divadle

Oponent: doc. PhDr. Elena Knopová, PhD.

Pracovisko/Profesionálne zaradenie: vysokoškolský učiteľ na funkčnom mieste docenta pôsobiaci v študijnom odbore Umenie, Fakulta dramatických umení AU v Banskej Bystrici

1. Originalita a prínos habilitačnej práce:

Habilitačnú prácu Mgr. Petra Himiča, PhD. tvorí výber štyroch vedeckých štúdií, ktoré reprezentujú len útlu časť jeho doterajšieho výskumu, publikačnej a tvorivej činnosti. V portfóliu P. Himiča totiž nájdeme teatrologicky zamerané práce orientované na divadelnú históriu, práce divadelno-estetického, literárno-vedného a širšie koncipovaného umenovedného charakteru, ako aj vlastné umelecké výstupy, najmä z oblasti divadelnej, rozhlasovej a televíznej dramaturgie, umeleckého prekladu či dabingu. Predkladaný súbor štúdií o divadle (Janko Borodáč a Andrej Chmelko. Dve cesty – jeden smer; Listy do Košíc. Magda Husáková-Lokvencová a Janko Borodáč píše Julovi Zborovjanovi; Česká dramaturgia v profesionálnom divadle medzivojnových Košíc; Hájníkova žena ako dramaturgicko-režijná výzva. K vzťahu dramaturgie a jej javiskovej interpretácie) sú z rozmedzia rokov 2019 – 2022 a dokladujú multidisciplinárne založenie ich autora. Nazdávam sa, že Himičov výber nebol náhodný, pokojne mohol zvoliť výber iných vedeckých prác, vrátane monografií, ktoré by v habilitačnom konaní iste kvalitatívne obstáli. Zvolil si však štyri pomerne nové vedecké štúdiá, ktorými zreteľne deklaruje svoje zameranie na (1) historický výskum slovenského divadla, resp. presnejšie - divadla na Slovensku - a na (2) dramaturgickú oblasť (výskum dramaturgicko-režijných väzieb, interpretačných posunov diel, estetických a štýlových znakov divadelných textov a následných dramaturgických, resp. autorských stratégií pri ich umeleckom uchopení. Hoci sú viaceré vývinové a osobnostné kontexty v našej teatroológii už spracované staršími i súčasnými autormi a autorkami (napr. prvé roky divadelnej profesionalizácie, osobnosť J. Borodáča, M. Husákovskej-Lokvencovej), dokonca jestvujú na tieto „témy“ práce rozsiahlejšieho, syntetickejšieho rázu, Himič dopĺňa a upresňuje informácie o javoch, udalostiach, osobnostiach, inštitúciách, súvislostiach atď. , ustálené výklady a interpretácie obohacuje, ale aj koriguje, polemizuje s nimi vďaka induktívnej metóde, ktorou na ne nahliada.

Habilitačnú prácu považujem za originálnu z niekoľkých dôvodov. Prvým je regionálne zacielený historický výskum – cez divadlo na východnom Slovensku, v predkladaných prácach to je najmä divadlo v Košiciach a čiastkovo aj v Prešove, Himič ponúka celistvejší, viac vrstevnatejší a dodajme, že aj komplikovanejší pohľad na to, čo sme považovali za už vyskúmanú a uzavretú kapitolu v domácej teatroológii, týkajúcu sa staršieho divadla a prvých etáp slovenského profesionálneho divadla. Druhým dôvodom je Himičova schopnosť pozorne a detailne dávať do vzájomných vzťahov primárne aj sekundárne pramene a interpretovať ich s citom pre spoločensko-politický, umelecký, inštitucionálny, ale aj individuálny, rozumej osobnostný kontext tvorcov (ich medziľudské vzťahy, povahové vlastnosti, profesijné

ambície, dobovo názorové a politické svetonáhľady/skúsenosti). To si vyžaduje výbornú znalosť a orientáciu v doterajšom zverejnenom výskume, ale aj dobrý všeobecný rozhľad. Himiča nezaujíma len čo a ako sa stalo, ale najmä prečo sa tak stalo, čiže akýsi „perspektivistický kauzálny nexus“. Tretím dôvodom je metodologický prístup, ktorý využíva divadelno-historické postupy, ale aj umelecko-kritické a interdisciplinárne, kulturologické postupy, resp. to, čo najnovší výskum definoval ako „ekosystém divadla“ - rôznorodú sieť väzieb a koexistencií, ktoré presahujú pôvodné koncepty a ohraničenia. Posledným, ale nie konečným dôvodom je aj Himičova schopnosť vybrať si vedome výskumnú tému, ktorá síce na prvý pohľad nepôsobí až tak atraktívne či trendovo, no on napriek tomu takúto tému spracúva odborne pútavo, faktograficky a argumentačne podložené, pričom vysúva do popredia nové či dosiaľ podrobnejšie neartikulované zdanlivé marginálne meniace optiku. V inscenačnej praxi by sme povedali, že oživí minulosť, aj s drobnými detailmi a odbočkami, a my ju znova zažívame v prítomnosti. Predložené štúdie majú pritom podľa mňa jednu vzácnu vlastnosť – ponúkajú cenné podnety pre ďalší, nový výskum.

2. Význam umeleckej práce/výskumu pre rozvoj daného odboru (doma/v zahraničí):

Súbor štúdií a celkový výskum P. Himiča je cenný najmä tým, že prináša nové súvislosti, čím dopĺňa a v nemalej miere aj relativizuje doterajšie výsledky bádania v danej oblasti. Nie je možné nazerať na dejiny slovenského divadla ako na spracované a ucelené, pokiaľ sa výskum nedoplní aj o dosiaľ absentujúci vzťah centra a periférií, resp. vývinových paralel a paradoxov, ktoré tento vzťah v sebe obsahuje. Na regionálny výskum však nesmie byť nahliadané izolovane, ako na uzavretú kružnicu, čo sa doteraz vo výskumnej praxi často dialo (aj sa deje). Podobne ako na osobnosti, vývinové kontexty, línie a pod. býva nahliadané z perspektívy dominancie či najvypuklejších tendencií, pričom „šedá zóna“ slovenskú teatrológiu akoby až tak nezaujímal. Je jasné, že pri veľkých syntetických prácach divadelná história zákonite musí podliehať značnej redukcii; rovnako je logické, že centrum (resp. tvorivá produktivita, rezonujúce úspechy a vzopätia) zaujíma bádateľov viac ako periféria (ktorá stojí akoby obďaleč), alebo že výklad často podlieha práve perspektíve centra. Preto tkvie význam Himičovho výskumu aj v jeho komplementárnej úlohe a hĺbkovom spracovaní toho, čo rámcovo síce už o slovenskom divadle vieme, no unikali nám významové nuansy. Bez hĺbkového poznania regionálnych dejín divadla vo vzájomných súvislostiach s dominantnými tendenciami a prúdeniami (osobnosti, poetiky, estetiky, inštitúcie, spoločnosť a pod.) nie je možné vlastne hovoriť o dejinách slovenského divadla. Bez hĺbkového a uceleného spracovania národných divadelných dejín a vývinových tendencií nemôžeme pristúpiť ani k ich serióznej kontextualizácii s divadelným vývinom a dejinami iných národov a kultúr. V tomto zmysle je Himičov výskum zásadným prvkom k tomu, aby to bolo možné. Košice, resp. východné Slovensko ako viac národnostná, multikultúrna, politicky a spoločensky „tektonická“, ale aj umelecky (pôsobením umeleckých a riadiacich osobností) tekutá oblasť tzv. divadelného „okrajového centra“ dodnes predstavuje biele miesto výskumu. Podobne aj výskum divadelnej dramaturgie, či konkrétnej inscenačnej tradície drámy (napr. Hájnikova žena). V tomto smere považujem preto výskum P. Himiča za taký, ktorý je významným pre rozvoj odboru/zamerania výskumu nielen doma či v susednej Českej republike, ale aj v regióne V4, resp. stredo-východoeurópskom priestore.

3. Možnosti uplatnenia výsledkov umeleckej práce/výskumu v pedagogickej praxi:

Predložené vedecké texty sú bez akýchkoľvek úprav priamo použiteľné vo vyučovacom procese, či už pri dejinách slovenského divadla, divadelných osobnostiach, inscenačných dejinách, inscenačných dejinách drámy, praktických dramaturgických, resp. režijno-dramaturgických a pod. predmetoch. Zároveň môžu slúžiť ako relevantný učebnicový materiál pre pedagógov - teda akési komplementárne skriptá k dejinám slovenského divadla a slovenskej drámy. Tiež môžu byť východiskovým zdrojom pre ďalší, napr. doktorandský tvorivý výskum, ale aj východiskovým materiálom pre ďalšiu výskumnú činnosť divadelných pedagógov-historikov.

4. Inšpiračné a informačné zdroje, metódy spracovania/metodológia výskumu:

P. Himič dokladuje predloženými prácami seriózny archívny, viacdrojový výskum. Používa najmä primárne a sekundárne pramene, ktoré skladá, komparuje, overuje a až následne interpretuje. Pri snahe niektoré pramene podrobiť krížovej kontrole, alebo pri pokuse verifikovať isté tvrdenie vedeckých autorít, avšak bez uvedenia zdrojového dokumentu, aj Himič priznáva, že sa v niektorých prípadoch nepodarilo dohľadať relevantné podporné dôkazy na tvrdenia, ktoré boli jeho predchodcami vydané za pravdivé, čo otvára ďalšie malé, ale potrebné „otázky“ pre solídny výskum. Ako už bolo spomenuté, na to, aby bolo možné nachádzať v prameňoch a medzi nimi nové alebo korigujúce interpretácie, je nevyhnutná dobrá znalosť doterajšieho zverejneného výskumu, všeobecný rozhľad a tiež schopnosť usúvzťažňovania. Tieto danosti predložené štúdie potvrdzujú. Už známe štúdie, monografie, kolektívne monografie dokáže Himič využiť ako podklad pri opätovnej, novej a nezaťaženej interpretácii. Jeho objektivizácia výkladu pramení z viacdrojovej dokumentácie – od osobnej korešpondencie, dennej tlače, bulletinov, memoárov, proklamácií, cez dokumentačné materiály (scenáre, dramaturgické a režijné, resp. herecké knihy, scénické návrhy, fotografie a pod.) až po umelecké práce (literárne diela), publikované rozhovory atď. Daný prístup je dôkazom výskumu systematického a dôkladného, využívajúceho tak metódy divadelnej vedy ako aj iných umenovedných disciplín či historických vied – čo však na druhej strane prináša problémy terminologické (napr. v štúdiu o Hájnिकovej žene a dramaturgii je na škodu, že sa autor nepokúsil aj o korekciu alebo komentár k zavedeným termínom, ktoré nie sú pre súčasnú teatrologiu nekomplikované a polemické (napr. medzižánrové označenia). Je tu evidentný problém medzi divadlom (div. vedou) a literárnou vedou, mnohé termíny z dnešnej perspektívy v divadelnej oblasti už vyznievajú neadekvátne a zastaralo, ba čo viac, Himič v podstate otvoril (aj metodologický) problém dramaturgii – dramaturgie ako témy, ktorú je potrebné spracovať zo súčasného divadelného, nie len literárneho aspektu.

5. Celková umelecká/odborná úroveň habilitačnej práce:

Súbor štúdií považujem vcelku za kvalitné a inovatívne dielo. Je tu rozpoznateľný autorský štýl pohybujúci sa na rozmedzí estetiky a divadelnej vedy, aj terminologicky, občas sklzáne štýlistika k populárnemu žurnalistickému štýlu, čo však nepovažujem za nedostatok, skôr za priblíženie sa dnes populárnemu štýlu vedeckej esejistiky. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že sa Himičove štúdie akosi lámu na poly – takmer všetky štyri majú časť historicko-explikačnú, resp. akýsi všeobecnejší úvod, a potom prechádzajú k charakterizáciám umeleckých zámerov a výsledkov. Dali by sa pokojne rozšíriť na dva samostatné a metodologicky čisté texty. Zdá sa mi však, že tento postup je pri autora príznačný, je zámerný a v konečnom dôsledku nie je na škodu. Himič totiž zameriava pozornosť na osobnosti a obdobia, ktoré sú protirečivé a je potrebné vnímať ich tiež v súvislostiach riadiaco-inštitucionálnych, dobovo-politických, ba až straníckych. Je sympatické, že autor nezriedka vnáša do interpretácií aj povahové črty osobností, ktoré iste zohrávali svoju úlohu.

Vytvára mozaiku a počiatková divergencia napokon vlastne dopovedá niektoré dosiaľ čiastkovo spracované témy, ktoré by bolo zbytočné rozpisovať a repetitívne opisovať od základov a znova. Mnohé veci zaradené pod čiaru, do poznámok, by som dokonca rada videla v hlavnom texte, nakoľko nejde len o (do)vysvetlenia, ale pomerne zaujímavé informácie (aj o autorovom spôsobe myslenia o skúmaných javoch). Tiež by sa azda dalo polemizovať s tým, aké poradie štúdiám Himič v súbore prác určil a či by nebolo vhodnejšie dať štúdiu o českej dramaturgii na začiatok, keďže vytvárajú aj istý chronologický sled.

6. Ďalší komentár k habilitačnej práci:

V toto bode posudku sa pokúsím len načrtnúť niekoľko podnetov pre diskusiu bez nároku na negatívnu kritiku. V štúdií Janko Borodáč a Andrej Chmelko. Dve cesty – jeden smer Himič, odvolávajú sa na tvrdenie K. Mišovica uvádza, že ak J. Borodáč bol po estetickej stránke človekom 19. storočia, po stránke ľudskej rigoróznym a konzervatívnym, tak A. Chmelkovi rovnaká konzervatívnosť zabránila rozvinúť mierne záblesky progresu a stať sa umelcom 20. storočia. Ono sa to zvykne tak interpretovať – konzervatívny Borodáč a napr. avantgardný Jamnický... Je však možné viesť takúto hodnotovú čiaru? Nie je to aj tak, že práve vďaka realistickej línii a opisnému štýlu, bolo možné vnímať napr. Jamnického, Hoffmannove, alebo teda aj Chmelkove práce ako odvážne, moderné pokusy? Bolo by možné, aby bez Borodáča ďalšia generácia slovenských režisérov a tvorcov vybrala sa inými cestičkami, vyhranila sa voči javiskovému realizmu či naturalizmu? Podobne tvrdenie v štúdií Česká dramaturgia v profesionálnom divadle medzivojnových Košíc, odvolávajúce sa na viacerých historikov, že SND a činoherný súbor na východnom Slovensku vznikli ako divadlo české, Marška ako zmiešané divadlo slovenské a české... Rozumiem východiskám tohto tvrdenia, no zároveň – okrem jazyka, pôvodu hier, národnosti tvorcov – sa nazdávam, že toto silné a jednoznačné tvrdenie je vlastne relatívne. A ak by sme nazerali na procesy z kulturologického a osvetového aspektu (či funkcie divadla), asi by sme dospeli k názoru, že medzivojnové slovenské profesionálne divadlo nevzniklo síce tzv. zdola, ale v daných okolnostiach nachádzalo svoju prvú podobu opierajúc sa o kultúru a divadlo české – našlo však tvorivé zdroje na prekonávanie tohto stavu a kreovanie vlastnej podoby, aj s tradičnými znakmi národa (reč, územie, spoločenstvo s istou históriou, tradíciou, kultúrou a pod.). A napokon, v štúdií Hájníkova žena ako dramaturgicko-režijná výzva. K vzťahu dramaturgie a jej javiskovej interpretácie nenachádzam Feldekov pokus Horor v horárni, ktorý však s témou štúdie úzko súvisí a určite by ponúkol ďalší problémový prvok k dramatizačnej či adaptačnej tradícii/technike Hviezdoslavovho textu.

7. Odporúčenie:

Odporúčam uchádzačovi: Mgr. Petrovi Himičovi, PhD. udelenie umelecko-pedagogického/vedecko-pedagogického titulu docent v odbore Habilitačného a inauguračného konania: divadelné umenie.